

Dómsmálaráðuneyti
Sölvhólsgötu 7
101 Reykjavík

Reykjavík, 12. október 2025
2509342/0.4.1

Sent í samráðsgátt

Efni: Umsögn embættis landlæknis vegna frumvarps til laga um breytingar á almennum hegningarlögum, nr. 19/1940 (öryggisráðstafanir)¹

Embætti landlæknis fagnar áformum um lagasetningu sem ætlað er að tryggja öryggi og réttindi þeirra sem sæta þurfa sérsökum öryggisráðstöfunum með öryggi samfélagsins í huga og þar með þeim breytingum sem fyrirhugaðar eru á almennum hegningarlögum.

Áform um breytingar á ákvæðum almennra hegningarlaga, sem og frumvarp til laga um öryggisráðstafanir samkvæmt dómsúrlausn, má rekja til þeirrar réttaróvissu sem verið hefur um það hvernig bregðast eigi við dómsúrlausnum á grundvelli 62.- 67. gr. almennra hegningarlaga. Lagaumgjörð hefur skort sem veitir stjórnvöldum skýra heimild til að framfylgja dómsúrlausnum um slíkar ráðstafanir.

Í samræmi við dómafordæmi Mannréttindadómstóls Evrópu, er grundvallaratriði að tryggja viðkomandi einstaklingum þjónustu sem tekur mið af þörfum þeirra og ástandi. Til að þessu markmiði verði náð er nauðsynlegt að aðgreina skýrt hvers konar öryggisráðstafanir er um að ræða, sbr. ákvæði 62.–67. gr. almennra hegningarlaga. Þetta felur í sér mikilvægan mun á þjónustu við annars vegar einstaklinga sem skilgreindir eru sem sjúklingar og þurfa heilbrigðisþjónustu og hins vegar einstaklinga sem vista þarf vegna annarra ástæðna sem tilgreindar eru í tilvitnuðum ákvæðum almennra hegningarlaga.

Embætti landlæknis hefur þegar bent á nauðsyn þess að tryggt verði að úrræði á vegum heilbrigðisþjónustu teljist ekki sjálfkrafa öryggisþjónustustaðir samkvæmt fyrirhuguðum lögum um öryggisráðstafanir. Þetta skýrir afmörkun milli hefðbundinnar heilbrigðisþjónustu og sértækrar öryggisþjónustu, þannig að framkvæmd laganna verði samræmd og skýr fyrir alla aðila sem taka þátt í þjónustunni.

Um 1. gr. frumvarpsins

Í 2. málsl. 3. mgr. 1. mgr.

Í dómi skal tekin ákvörðun um hvort öryggisgæsla fari fram á **viðeigandi heilbrigðisstofnun eða öðru úrræði**, sbr. lög um framkvæmd öryggisráðstafana samkvæmt dómsúrlausn.

¹ Tilvitnanir, sem koma fyrir í þessu bréfi, kunna að vera úr gögnum sem voru skönnuð með ljóslestri (OCR). Ljóslestrarvillur eru leiðréttar eftir föngum. Villur í upprunalegum textum eru almennt ekki leiðréttar.

Í samræmi við umsögn landlæknis vegna frumvarps um framkvæmd öryggisráðstafana samkvæmt dómsúrlausn (mál nr. S-177/2025), áréttar embættið að óásættanlegt er að ákvörðun um innlögn sjúklings á heilbrigðisstofnun verði tekin af öðrum en lækni viðkomandi heilbrigðisstofnunar. Eingöngu með því móti er tryggt að hagsmunir sjúklings séu virtir og ákvörðun tekin í samræmi við tilgang lagasetningarinnar og þeirra breytinga sem gerðar verða á ákvæðum almennra hegningarlaga.

Í 5. mgr. sömu greinar segir:

Sé manni gert að sæta öryggisráðstöfun skipar dómari honum tilsjónarmann sem gætir þess að öryggisráðstafanir séu ekki meira íþyngjandi eða vari lengur en nauðsyn ber til.

Embætti landlæknis telur ákvæðið afar mikilvægt og leggur ríka áherslu á að tryggja að öllum sem gert er að sæta öryggisráðstöfun sé skipaður tilsjónarmaður sem hefur það hlutverk að gæta réttinda einstaklings m.a. hvað varðar rétt til heilbrigðisþjónustu. Jafnframt er mikilvægt að setja skýrar verklagsreglur um skyldur skipaðra tilsjónarmanna. Þær eru nauðsynlegar til að koma í veg fyrir að hætta skapist á því að vistun í öryggisúrræði verði lengri en efni standi til, dragist úr hófi eða bjóði upp á hvers kyns misbeitingu gagnvart einstaklingnum. Svipuð ákvæði er að finna í lögræðislögum nr. 71/1997, þar sem fjallað er um ráðgjafa til handa lögræðisviptum, sem ætlað er að tryggja réttindi einstaklinga sem gert er að sæta líku inngripi. Umboðsmaður Alþingis hefur fjallað um mikilvægi tilsjónarmanna/ráðgjafa, m.a. í skýrslu umboðsmanns Alþingis um heimsókn á Landspítala; réttargeðdeild, öryggisgeðdeild og sérhæfða endurhæfingageðdeild, 29. -31. október 2018.

Þar beinir umboðsmaður Alþingis nokkrum tilmælum til heilbrigðiráðherra og dómsmálaráðherra vegna lagalegra álitaefna sem rakin eru í skýrslunni sem eiga einnig við um tilsjónarmenn sem tilgreindir verða í tilvitnuðu frumvarpi um framkvæmd öryggisráðstafana samkvæmt dómsúrlausn og breytinga á ákvæðum almenna hegningarlaga. Það sem einna helst ber að nefna er:

Hvar sé heimilt að vista einstaklinga samkvæmt dómi, þ.e. hvaða úrræði eru tæk í því sambandi, en einnig hvaða sjónarmið skuli ráða för við val á vistunarstað. Þá þarf að vera skýrt hver hefur heimild til að taka slíkar ákvarðanir ef þær eru faldar stjórnvöldum.

Hvert eigi að vera inntak og heimildir til meðferðar og eftir atvikum skerðinga á persónulegum réttindum þeirra einstaklinga sem vistaðir eru á þessum grundvelli og eru varin af ákvæðum stjórnarskrár og mannréttindasáttmálum.

Með hvaða hætti halda skuli utan um og skrá miðlægt upplýsingar í tengslum við vistun einstaklinga á þeim grundvelli, framvindu hennar og hver beri ábyrgð á slíkri skráningu.

Að eftirlit sé haft með að vistun sé í samræmi við niðurstöðu dóms og lög hverju sinni og hver skuli hafa slíkt eftirlit með höndum.

Að ákvörðun um ótímabundna vistun einstaklings skuli endurmetin reglulega af dómara til að tryggja að vistun þeirra standi ekki lengur en nauðsyn ber til. Hugað verði að því

hvort þeir sem vistaðir eru með dómi samkvæmt 62. gr. almennra hegningarlaga geti að einhverju leyti fengið úrlausn um endurmat á vistunar tíma og inntaki hennar hjá stjórnvöldum, og þá hver eigi að vera aðkoma dómara að slíkri úrlausn.

Að frelsissviptir einstaklingar geti sjálfir með reglubundnum hætti óskað eftir endur mati á vistun fyrir dómstólum og eftir atvikum stjórnvöldum, og þá óháð því hvort þeir aðilar sem bera ábyrgð á vistun, t.d. heilbrigðisstofnun og/ eða tilsjónarmaður, telji tilefni til að óska eftir slíku endurmati.

Hvaða hlutverki tilsjónarmenn gegna gagnvart einstaklingum sem vistast á stofnun samkvæmt dómi og hver hafi eftirlit með því að þeir séu skipaðir og sinni starfi sínu.

Að kostnaður við að fá endurmat á vistunartíma og inntaki vistunar takmarki ekki möguleika þess dæmda að fá úrlausn um slíkt endurmat, þ.m.t. af hálfu dómara.

Umboðsmaður fjallar í tilvitnaðri skýrslu einnig um að tryggja þurfi að athafnir og ákvarðanir sem teknar eru gagnvart frelsissviptum einstaklingum á geðheilbrigðisstofnunum, og fela í sér hvers konar þvinganir, valdbeitingu og inn grip í friðhelgi einkalífs þeirra, eigi sér fullnægjandi lagastoð og séu að öðru leyti í samræmi við ákvæði stjórnarskrár, mannréttindasáttmála og fjölpjódlegar skuldbindingar, líkt og á við í þeim lagabreytingum sem hér er fjallað um. Þá bendir umboðsmaður á að sérstaklega þurfi að hafa í huga að einstaklingar sem eru frelsissviptir vistast á mismunandi lagagrundvelli og ákvörðun dómara um vistun á grundvelli 62. gr. almennra hegningarlaga veiti t.a.m. ekki heimild til að beita einstakling hvers kyns þvingunum eða valdbeitingu eingöngu á þeim grundvelli að dómur liggi fyrir um vistun á stofnun.

Þá segir umboðsmaður enn fremur:

Með hliðsjón af þeim sjónarmiðum sem rakin hafa verið í skýrslu þessari er ljóst að standi vilji stjórnvalda og Alþingis til þess að heimilt verði að beita úrræðum gagnvart vistmönnum á deildunum þremur á Kleppi, og eftir atvikum öðrum geðheilbrigðis stofnunum, sem gera kröfu um sérstaka lagaheimild ef víkja á frá persónuréttindum vistmanna sem njóta áður nefndrar verndar þarf að kveða með skýrum hætti á um í lögum:

Hvað falli í tilvikum geðheilbrigðisþjónustu undir hugtakið meðferð í læknisfræðilegum tilgangi og þá með tilliti til almennra ákvæða laga um réttindi sjúklinga um hugtakið meðferð og meginregluna um samþykki sjúklinga.

Hvernig athafnir og ákvarðanir starfsmanna gagnvart sjúklingum eru skilgreindar, þ.e. hvaða athafnir og ákvarðanir teljist fela í sér valdbeitingu, þvingaða meðferð og/eða inn grip í friðhelgi einkalífs frelsissviptra einstaklinga í skilningi laga.

Hvaða skilyrði þurfa að vera til staðar til að heimilt sé að beita hvers konar þvingunum gagnvart þeim.

Hvernig málsmeðferð ákvarðana sem fela í sér þvinganir gagnvart frelsis sviptum einstaklingum skuli háttað.

Þessu tengdu er því jafnframt beint til heilbrigðisráðherra að hafa þau sjónarmið sem rakin eru í skýrslu þessari til hliðsjónar við þá vinnu sem stendur yfir af hálfu starfshóps sem ráðherra skipaði til að fjalla um útfærslu á þvingunarúrræðum sem felast í lögræðislögum.

Um 5. tölulið greinargerðar sem fjallar um samráð.

Í 2. mgr. eru tilgreindar stofnanir sem falli undir helstu hagsmunaaðila ráðuneytis heilbrigðismála. Sérstaklega eru tilgreindar geðdeildir Landspítala, einkum réttargeðdeild. Embætti landlæknis tekur undir þá niðurstöðu en bendir jafnframt á að æskilegt væri að embætti landlæknis væri einnig tilgreint enda hefur embættið eftirlit með veitingu heilbrigðisþjónustu hér á landi í samræmi við ákvæði laga um landlækni og lýðheilsu nr. 41/2007.

Virðingarfyllst, fyrir hönd embættis landlæknis,

Ingibjörg Lárusdóttir, lögfræðingur

Svið eftirlits og gæða heilbrigðisþjónustu.

Sjá rafræna undirritun á næstu blaðsíðu.

Rafræn skilríki

Undirritað af: Ingibjörg Lárusdóttir

Kennitala: 2601705979

Tími: 12.10.2025 14:01

Undirritað skjal úr OneCRM

Undirritað með